

אני תומך בשינוי מהותי של בחינת הבגרות להיסטוריה ולא בביטולה. כיום הבחינה מורכבת משאלות שדורשות רק תשובה נכונה אחת ושמאמנות את הזיכרון של התלמיד, בלי לבקש הבנה. שאלות כגון, "הצג שלושה מקשיי החיים הגטו או 'הסבר שניים מהמניעים של סוריה ומצרים לתקוף את ישראל באוקטובר 1973' מצריכות שלתלמיד יהיה זיכרון טוב כדי לזכור מה כתוב בספר הלימוד, במיקודית או מה נאמר על-ידי המורה בכיתה ונרשם במחבר או במחשב האישי. מבחינה מקצועית שאלות בעלות תשובה נכונה אחת הן שאלות סגורות ורמת החשיבה הנדרשת כדי לענות עליהן היא רמה נמוכה.

בשנים האחרונות שולבו מרכיבים נוספים בטפסי הבחינות, כגון קטעי מקור, פריטים חזותיים ומפות, אשר נועדו, להלכה, לגוון את הבחינה ולעשות שימוש בחומרים שהמורים אמורים לטפל בהם במהלך הוראתם הסדירה. אולם למרבה הצער, גם השאלות הצמודות למרכיבים האלה אינן שאלות ברמת חשיבה גבוהה (הבנה, יישום, ניתוח, לנתח, השוואה, הסקת מסקנות, קביעת עמדה) והמרכיבים האלה אינם מנוצלים.

המצב הבסיסי הוא שעקב מחסור בשעות והמונופול של בחינת הבגרות שנועדה לבדוק מידת הזיכרון של התלמידים, המורים מלמדים היסטוריה כדי שהתלמידים יעברו את הבחינה, ולשם כך עושים שימוש בכל מיני "תומכי זיכרון", שבינם לבין היסטוריה, אין ולא כלום. במילים אחרות היעד הוא לעבור את הבחינה ולא ללמוד היסטוריה בכיתה. מה שלא נכלל בבחינה, לא נלמד ומה שנלמד לקראת הבחינה, נשכח עד מהרה כי זה לא ידע מובן, מקושר ומשמעותי לתלמיד.

למקצוע היסטוריה יש יעדים חינוכיים הכלולים במסמכי תכנית הלימודים. אך נראה כי אלה נשכחו אי-שם ולא מיושמים הלכה למעשה בהוראה ובדרכי ההערכה. על כן לימוד המקצוע מצמצם לידיעת סיפור מכובס, פשטני וליניארי. זו איננה היסטוריה!!! ... מדובר בתבשיל חסר טעם של קטעים, נקודות ומשפטים נטולי חיים ופאתוס. תפקידם של התלמידים להיות פאסיביים ולהקשיב. עליהם לשנן בעל פה את החומר במרתונים שמורים מקיימים בבתי הספר לקראת בחינת הבגרות. אני מציג כאן את הגדרתו של ההיסטוריון א.ה. קאר לגבי מהי היסטוריה כי נראית לי אקטואלית ורלוונטית לדיון: "ההיסטוריה היא תהליך מתמשך של יחסי גומלין בין ההיסטוריון לעובדות שלו, דיאלוג אין-סופי בין הווה ועבר". לפי כך, היכן מתקיים הדיאלוג בין העבר לבין התלמיד בהווה?

מי שטוען שהמקצוע – כפי שנלמד היום – הוא ביטוי לשחרור רוח האדם, לחילוניות, לתשובה רציונאלית מול גלי הלאומנות הפוקדים אותנו וכו', מוזמן להתרשם בעצמו. אין כאן שום לימוד שמפתח חשיבה היסטורית, היכרות והבנה של מושגים היסטוריים מרכזיים, רגישות מוסרית כלפי האחר, הבנת מורכבות של מצבים אנושיים, טיפוח ערכים הומניסטיים ועיסוק במרכיבי הזהות הלאומית ו/ או האזרחית של הלומדים. לימודי ההיסטוריה נועדו לתרום את חלקם בטיפוח

הלכידות החברתית והלאומית כדי שאזרחי המדינה יחושו הזדהות – ביקורתית ולא דוגמטית – עם המורשת הלאומית הייחודית, עם הרעיונות והערכים הבסיסים של העמים המרכיבים את החברה ושל המדינה הדמוקרטית- יהודית. ההוראה הרווחת בכיתות אינה מטפחת חשיבה היסטורית תהליכית, אמפתית, פרשנית, טיעונית וביקורתית. סוגי החשיבה הללו נעלמים מבתי הספר התיכוניים בכלל ומשיעורי ההיסטוריה בפרט, כאשר המטרה היא להצליח בבגרות.

בעידן שהמידע נגיש לכול, יש מקום לחשוב על בחינה אחרת היוצאת מתוך המידע ומבקשת מהתלמידים לעבד אותו בצורות שונות. בחינה כזאת תהא מכוונת לטפח רמות חשיבה גבוהות הבאות לידי ביטוי בשימוש במיומנויות למידה של היסטוריה, בביצועי חשיבה, הבנה בהיסטורית ובהבעת דעה ושיפוט על תהליכים ואירועים היסטוריים. אני מציע לחשוב על בחינה אחרת, בחינה המשלבת מרכיבים חיצוניים ופנימיים, מסורתיים וחלופיים.

סבורני שהמקצוע נתון בסכנה, לא רק מצד אלה שמבקשים לבטל את בחינת הבגרות, אלא גם מצד אלה שמנציחים את המצב הקיים ולא מבצעים רפורמה מעמיקה כדי להפוך את ההיסטוריה ל"דיסציפלינה פדגוגית", מונחית על-ידי מטרות, שבה מרכיב ההערכה הוא מרכיב נוסף ולא חזות הכל.

הכותב מכשיר מורים להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב ובאוניברסיטה הפתוחה